

Кореспондентската мрежа на вестник „Свобода/Независимост“ – въобразена и реална география

Кета Мирчева

Има ли връзка поставеният в този текст проблем с темата на колегията „Въобразените текстове на Българското възраждане“? Ако се придържаме строго към предложената от организаторите дефиниция – въобразени са единствено текстовете, които съществуват само във въображението на авторите, читателите, изследователите, т. е. нереализираните текстове, то този текст няма място в подобна дискусия. Текстовете, разглеждани тук, не само са били написани, нещо повече, те са тиражирани и разпространени многократно на страниците на едно периодично издание.

Погледнати от друга гледна точка обаче, текстовете, обект на моя анализ, имат пряка връзка със сферата на въобразяването и въобразеното. Доколкото темата за въобразените текстове е повече или по-малко провокирана от тезата за нацията като въобразена общност (Б. Андерсън), то и проблемът за въобразената география – въобразена, както ще се опитам да покажа, чрез серия жанрово еднородни текстове – би могла да даде повод за разсъждение или поне дискусия как определени текстове изпълняват важна функция в процеса на въобразяването на общността, в конкретния случай българската нация.

Представените тук наблюдения са резултат от по-общо проучване на географията на вестник „Свобода/Независимост“ (1869–1874). Както е известно, идентифицирането на авторите на различните материали, помествани в изданията на Каравелов, се затруднява значително от няколко обстоятелства. С редки изключения публикациите са или анонимни, или подписани с инициали, астероними и други знаци. Всичко публикувано от Каравелов, от друга страна, минава през неговата редакция. Класически пример за този тип намеса е сравнението между черновата на дописката на В. Левски и журналния ѝ вариант. Така още от първото издание на съчиненията на Л. Каравелов (осъществено от З. Стоянов и Н. Каравелова) се налага практиката на възприемане на почти всичко, отпечатано в „Свобода/Независимост“ като публицистично наследство на самия Каравелов. Изключение се прави единствено за авторското и редакторско участие на Хр. Ботев (след включването му в работата върху „Свобода/Независимост“ през III и IV годишнина). За утвърждаването на този подход спомага и разпространеното още приживе на

Каравелов мнение, че публикациите в неговите издания са компилативни. Така въпросът за евентуалните сътрудници на „Свобода/Независимост“, селищата, от които те изпращат материалите си, и въобще за източниците на информация на вестника остава почти неинтерпретиран в значителната вече литература за Каравелов, българския печат и националнореволуционното движение на българите през Възраждането¹. Коректността изисква да отбележа, че географията на възрожденските периодични издания като цяло остава повече или по-малко периферен проблем за изследователите на Българското възраждане.

Целта на това съобщение е да съпостави географската карта, очертана чрез публикуваните на страниците на „Свобода/Независимост“ текстове, с известните и достъпни засега данни за сътрудниците на изданието и местата, от където те изпращат информацията си. Отвъд това първо ниво на изложение на фактите ще бъде направен опит да се отговори на въпроса какви са съвпаденията и несъответствията между тези две картини и кои са причините за това.

Направените тук наблюдения са осъществени върху публикуваните в „Свобода/Независимост“ дописки, кратки информации в рубриките „Български известия“, „Книжевни известия“, „Най-нови известия“ и отправяните към авторите, сътрудниците и кореспондентите бележки в раздела „От редакцията“. Доколкото бе възможно, привлечени бяха и оскъдните документални източници, в които се откриват сведения за сътрудниците на вестника. Използвани бяха и публикувани мемоарни свидетелства на съвременници, както и изказани от тях съображения в кореспонденция с известни биографи и изследователи на Каравелов и българското националнореволуционно движение.

Данните, извлечени от различните рубрики на вестника, са обобщени в следната таблица.

СЕЛИЩЕ	ДОПИСКИ				БЪЛГАРСКИ ИЗВЕСТИЯ				КНИЖЕВНИ ИЗВЕСТИЯ				НАЙ-НОВИ ИЗВЕСТИЯ				ОТ РЕДАКЦИЯТА			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
България																				
Видин	1	7	1				3	2							3		1	2	2	
Лом	1	1																		
Българско сливово, Ломско				1																
Свищов	4	1		1	2	3	2	7	2						1				1	
Никопол			3	3				3												

¹ На връзките на вестника с революционните дейци предимно в България най-общо се спират само С. Сидельников и Кр. Шарова. (Сидельников, С. Болгарский революционный комитет. Харьков, 1970, 71–72; Шарова, Кр. ОРНП – ИДА, 1986, кн. 51, 15–18). Краеведските проучвания също не надхвърлят регистрацията на публикуваната в изданието информация за съответното селище.

Оряхово							1	1			1									
Русе	24	16	26	38	21	20	24	33	1	2	2	2	5	5	3	1	8	20	20	19
Тутракан						1														
Силистра	2	1					2													
Черна вода							1	1												
Тулча	3			1	3	1	2	1	1				2	1						
Меджедие							1													
Добруджа	2																1			
Разград							1	1												
Шумен	8	1			1	2	2	7					2	1						
Осман пазар	1				1															
Кюлевча, Шуменско					1															
Върбица, Шуменско	1																			
Варна	3			1	2	2	7													
Берковица	1																			
Тетевен						1														
Плевен	1	2	5	5	2	4	6	6												
Търново	5	3		2	3	4	5	5									1	2		
Лясковец							2	2												
Габрово							3					2	3							
Ловеч			1				1	4				1								
Елена	1																			
София	1		3	3				1												1
Бобошево						1														
Златица	1																			
Пирдоп								1												
Ихтиман							1													
Клисура		1																		
Карлово						3	1													
Калофер	1				1	3														
Казанлък								1												
Сливен			1	1																
Ямбол	1																			
Пловдив	1	14	16	3	4	12	28	12						1	1			6	4	
Кортен, Ямболско	1																			

Стара Загора	1		1				2													
Чирпан						1														
Охрид	1						2													
Дебър			1																	
Велес						1														
Битоля						2														
Македония			1																	
Неуточнени	2	3	3	3	1	3	6	2									4	7		
Всичко от България	68	53	55	59	41	65	121	93	5	3	7	6	12	7	6	1	11	34	34	20
Цариград	41	54	53	53					2	3	12						9	6	39	32
Румъния																				
Букурещ	1	1															7	2	2	5
Турну Северин	2																		4	1
Зимнич	3		1															3	2	1
Турну Мъгуреле				1					1	1							1	2	2	2
Гюргево	8	1							1	1		1				1	6	3		
Галац	6	1		1							2				1		5	2	9	4
Браила	4	2		3					8	1	5	4			1	1	5	6	9	1
Крайова	8	2	2								2						2	3	3	4
Плоещ	3								1								3		1	
Олтеница			1	2								2				1		3	2	
Бъзю	1									1								3	1	1
Болград	15	3		3					1	1	1						9	16	13	20
Бекет																		2	2	6
Бесарабия																	1			
Вайсал																	2			
Измаил															1		1	1	3	3
Калафат																	6	3	5	1
Каракал																				1
Кахул																			1	
Питещ																				1
Руж де Веде																			1	1
Слатина																				2
Текуч																		2	2	1
Фокшан										1									1	3
Александрия	2	1														1	1	1	1	1

Всичко от Румъния	53	11	4	10						11	3	11	10			4	2	47	52	64	73	
Русия																						
Санкт Петербург		3																				
Москва	2		1							1												
Николаев										1		1	1					1			2	
Одеса	1	1	4							1				1	1			3	5			
Всичко от Русия	3	4	5							2				1	1			4	5	2		
Балкански																						
Белград	6	5	1	1										3	1	2		5	8	4	9	
Земун														2								
Митровица														1								
Нови сад	1	2												1	2				4			
Загреб	1													7	3			1			3	
Крижевац																					1	
Сремски Карловец	1																					
Цетина		1	1												1							
Сърбия														1								
Черна гора		1	1																			
Босна	1														1							
Хърватско															1							
Воеводина														1		1						
Черноморския бряг	1																					
Албанската граница	1																					
о. Корфу	1																					
Атина		2								1												
Всичко:	14	12	3	1						1				16	7	4	1	6	12	5	12	
Други																						
Виена		2	1								1	1						2	3	9	2	
Будапеща	1													1							1	
Прага		2								2	4			2	1				2	5		
Табор												1						1	1		1	
Хохенхайм			1																			
Грац																				1		
Темишвар																				1	1	
Австрия																					1	1

52), ? (Русе — 9), квадратче с халка (Пловдив — 7). Продължава сътрудничеството и на кореспондента с астероним „Лъв“ (Цариград — 1), # (Русе — 2) и ++ (Крайова — 2). Пред дописките се появяват и нови знаци. Цариград (общо 53 дописки), Русе (общо 26 дописки) и Пловдив (общо 16 дописки) запазват мястото си на основни осведомителни пунктове за вестника. Ограничава се кръгът на изпращаните от България материали, които са представени извън Пловдив и Русе от Видин, Плевен, Никопол, Ловеч, София, Дебър, Сливен и Стара Загора (общо 13). Броят на румънските дописки спада още по-рязко — публикувани са само четири кореспонденции от Крайова, Зимнич и Олтеница. Намаляват и южнославянските кореспонденции (общо 3, изпратени от Белград и Черна гора). Не са много и дописките от Русия (4 — Одеса и Москва). Географията на публикуваните материали се разширява само с Йерусалим (1) и Хохенхайм (1).

През четвъртата годишнина в „Независимост“ отново са поместени най-много кореспонденции от X (Цариград — 51) и ? (Русе — 36). На страниците на изданието по-редовно присъстват дописките, подписани с еднакви знаци, но изпратени от различни селища. # (този път не само от Русе, но и от Българско Сливово, Свищовско и Сливен — общо 3), ⚡ (Плевен, Никопол — 4), a+b (Търново, София, Олтеница, Белград — 4), = (Русе, Плевен — 4). За разлика от Цариград (53) и Русе (39) през 1873/74 г. Пловдив загубва значението си на основен осведомителен пункт за вестника (всичко 3 дописки). Останалите материали от България отново се изпращат предимно от територията на север от Балкана — Никопол (3), Свищов (1), Българско сливово (1), Тулча (1), Ловеч (1), Плевен (5), Варна (1), Търново (2), докато кореспонденциите отвъд Стара планина са само 6 (София — 3, Пловдив — 3, Сливен — 1). Без да достигнат присъствието си на страниците на изданието от 1869/70 г. обаче, нарастват материалите, изпратени от Румъния — всичко 10 (Браила — 3, Олтеница — 2, Галац — 1, Турну Мъгуреле — 1, Болград — 3). С изключение на една дописка от Белград кореспонденции от южнославянските земи, Русия, Чехия, Виена и др. липсват.

Кореспонденциите от България през първата годишнина са изпратени предимно от земите на север от Балкана (61). Броят на дописките от дунавските пристанища (35), Добруджа (7) и от селищата по и около трасето на ж. п. линията Варна—Русе (13 без дописките от Русе), по която се пренасяла и австрийската поща и която се използвала и от разпространителите на вестника, показва известно затруднение във връзките с вътрешността на страната. Всички дописки, изпратени от селищата на юг от Балкана (8), са единични. През втората година се очертават и три основни източника на информация за изданието — Цариград, Русе и Пловдив. По няколко дописки са публикувани и от Плевен (5) и Търново (3). Останалите кореспонденции от България отново пристигат предимно от дунавските пристанища. През 1871/72 г. обаче рязко спада сътрудничеството на българската емиграция в Румъния: само 11 дописки срещу 54 през 1869/70 г. Това се отнася най-вече за първата

половина на годината, когато са публикувани само две кореспонденции от Браила и Букурещ. През третата година продължава тенденцията на намаляване на материалите, изпращани извън България, като се стеснява и географският кръг на българските кореспонденции, докато през четвъртата годишна издаването се затваря предимно в кръга на българските и румънските публикации.

Селищата, от които се получават сведения за рубриката „Български известия“, в общи линии потвърждават географските пунктове, установени при дописките. Отново основните осведомители са от Русе и Пловдив, не толкова чести, но редовно присъстващи са сведенията от Търново и Плевен. Засилва се информацията от Шумен през 1874 г.

Географската мрежа на информационното захранване на вестника се потвърждава и при селищата, от които се получават преки сведения за „Най-нови известия“. През втората и третата годишнини най-много са съобщенията от Цариград. С изключение на 1873/74 г. Русе заема сравнително устойчиво място като източник на информация. Както и при дописките, южнославянските съобщения доминират през 1869/70 г. Румънските сведения са ограничени. Новост през четвъртата годишна са преките съобщения от Прага, Манчестър и Диарбекир.

Колкото до рубриката „Книжевни известия“, тук обяснимо като най-устойчив информационен пункт се очертава Браила. Присъствието на БКД, на български печатници и български вестници и интензивният като цяло културен живот на тамошната българска колония се отразяват и при захранването на вестника с новини от културния живот. Информацията от България идва предимно отново от Русе и от Стара Загора и Габрово. Руските сведения се отнасят най-вече до 1869/70 г., а след втората година преки сведения се получават и от Прага и Табор.

В общи линии географската мрежа на информационното захранване на вестника е добре очертана. Тя обхваща селищата с български колонии в Румънското княжество, включва значителна част от българските градове отвъд Балкана, големите градски центрове в българските земи на юг от Стара планина, достига до столицата на Османската империя — Цариград, разширява се на запад към сръбската столица — Белград, Нови Сад, Загреб, австро-унгарската столица — Виена, и обхваща и Прага, Табор, а в някои случаи и други градове още по-на запад, където пребивават българи. Както ще се уверим по-нататък обаче, зад различни знаци, инициали, астероними често се крият едни и същи лица. Указанията за мястото, от където се изпращат кореспонденциите, също не винаги са коректни. Така че очертаната дотук картина е по-скоро една видимост за кореспондентска мрежа, която издаването се стреми да внуши на публиката, отколкото реалното състояние на информационното му захранване.

Опитите за уточняване на реалния кръг от кореспонденти на вестника показва следната картина.

Българската информация в издаването пристигала предимно от членовете на революционната организация, от ЧРК в страната и в емиграция.

Разширяването или стесняването на кръга от селища, за които редакцията публикува сведения, съвпада с периоди на раздвижване или замиране на техните комитети. Изключение прави отсъствието на кореспонденции от Ловеч през 1869–1872 г. Факт, който вероятно се дължи на строго съблюдуваната от Левски (и изисквана от останалите членове) конспиративност — привличането на вниманието върху централната му квартира в Българско би било неуместно. Документите потвърждават съществуването на дописници на „Свобода/Независимост“ в Русе, Пловдив, В. Търново, Шумен, Стара Загора. Най-много дописки „Свобода/Независимост“ получава от Русе. Тяхното място нараства особено през четвъртата годишнина на изданието, когато Русенският комитет постепенно започва да изпълнява ролята и на централен за вътрешността².

Ако се доверим на използваните знаци и астероними, през 1869/70 г. в. „Свобода“ трябва да е имал 38 дописници в Румънското княжество, през 1871/72 г. — 11, през 1872/73 г. — 4 и през 1873/74 г. — 10. Стойности, които се потвърждават и от броя на авторите от емиграцията, подписали се под материалите, публикувани в изданието. В повечето случаи това са отново личности, тясно свързани с революционната организация. Дописките с подпис В. А. П., изпратени от Галац през 1870 г.³ принадлежат на Величко Алексиев Попов⁴. Двете дописки с подпис Ф. през 1870 г.⁵ от Болград пък най-вероятно са по информация на Петър Фитов. Материали до „Свобода“ изпращат и Димитър Великсин⁶ от Браила, Ст. Антоу от Бъзъу⁷, Т. И. (вероятно Теодосий Икономов) от Болград⁸, Х. П. (Хараламп Попов) от Летка Веке⁹, Д. Г. (Добри Ганчев) от Галац¹⁰, С. А. от Галац¹¹, Т. Б. от Болград¹², Р. (вероятно Теофан Райнов) от Гюргево¹³. Иван Кършовски продължава да сътрудничи на изданието и през 1874 г.¹⁴ С последовател-

² По-подробно за дописниците от България вж. **Мирчева, К.** Вестникът на Любен Каравелов „Свобода/Независимост“ и организационната структура на БРЦК в Османската империя (абонати и кореспонденти). — В: Българско възраждане. Идеи. Личност. Събития. Годишник на Общобългарския комитет „Васил Левски“. Т. 1. С., 1995, 129–154.

³ Свобода, I, 17, 26 февруари 1870; 25, 30 април 1870 г.

⁴ **Тонев, В.** Българското Черноморие през Възраждането. Дисертация за присъждане на научната степен д-р на ист. науки. Машинопис. София, 1992, с. 552.

⁵ Свобода, I, 25, 30 април 1870; 26, 7 май 1870.

⁶ Вж. Писмо от Д. Великсин — Браила — до К. Цанков — Букурещ, 16/28 януари 1872, в което се интересува какво става с изпратеното негово стихотворение до в. „Свобода“ — НБКМ–БИА, ф. 5 (К. Ц.), а. е. 5, л. 7–8.

⁷ Свобода, II, 21, 6 ноември 1871, с. 138; 24, 27 ноември 1871, с. 192.

⁸ Свобода, I, 43, 23 септември 1870, с. 344.

⁹ Независимост, III, 33, 5 май 1873, с. 264.

¹⁰ Свобода, I, 19, 12 март 1870, с. 152.

¹¹ Свобода, I, 24, 22 април 1870, с. 192.

¹² Свобода, II, 42, 1 април 1872, с. 336.

¹³ Свобода, II, 26, 10 декември 1871, с. 208. Запазено е и едно писмо-дописка от Райнов — вж. ИАЛК, с. 11, бел. 2.

¹⁴ Вж. писмо от Иван Кършовски-Кривина до Л. Каравелов — Букурещ, 19 май 1874 г., в което му съобщава, че разбрал от Йов Божич, че предишният ден е бил в Пloeц и благодари за изпратените до него поздравии. Настоява да му изпраща в. „Независимост“ на новия адрес в Кривина. И в послепис се интересува какво е станало с неговия превод на „Лахан“ — има

ните идеологически конфликти сред радикалното крило на емиграцията румънските кореспонденти на вестника определено намаляват. След възобновяването на изданието под името „Независимост“ чувствително влияние имат и слуховете за предаването на архива на революционната организация. Най-съществен обаче остава въпросът за идеологическото пуританство на Каравелов. То е трудно възприемчиво за събратята му в Румъния, а и не само там. Принципните му позиции — било по политически, било по литературни или общокултурни въпроси, му създават много повече врагове, отколкото приятели¹⁵. Дори за П. Хитов и Ив. Сапунов, за които „Независимост“ трябва да продължи съществуването си на всяка цена, „каквото и да е нам пак трябва неговия лист че ако остави и той тогава ще останем без никакав свободен лист“¹⁶, критиките му не винаги са уместни. Особено неприемливи за сътрудниците на вестника са категоричните оценки на редактора за произведенията на пишещите му събратя. Това довежда до остър конфликт с Т. Пеев, Я. Ковачев, а и с други стари съмишленици. От друга страна, видимата картина на стесняване на сътрудниците сред емиграцията не е пряк резултат на едностранно отдръпване по идеологически причини. По-детайлното вглеждане в редакционната поща на вестника показва, че материалите, изпращани от емигрантите, всъщност не са малко или че не намаляват толкова рязко, колкото ни го показват кореспонденциите на страниците на вестника. Всъщност Каравелов все по-често отхвърля изпратените му дописки и писма като несъответстващи на програмата на „Свобода/Независимост“. Като прекалено частни и занимаващи се с дребни конфликти в българските колонии или неподписани, през 1870 г. той отказва да печата кореспонденции на П. от Турну Мъгуреле¹⁷, на С. Н. и С. Г. от Гюргево¹⁸, на един селски учител от Бесарабия¹⁹, на И.²⁰, Н. Н.²¹ и У. от Болград²², на селяните от бесарабското село Вейсал²³, на Н. И. от неизвестно място²⁴. По същите причини през 1871/72 г. не са поместени дописките на четирима млади българи от Букурещ²⁵, на К.²⁶, А. П.²⁷ и четирима неподписали се от Болград²⁸, на

ли намерение да го отпечата, или вече е направил това. — НАИИ–БАН, арх. сбирка „Възраждане“, №525, л. 1–2.

¹⁵ НБКМ–БИА, ф. 111 (М. Д.), а. е. 92, л. 68–69.

¹⁶ Ив. Сапунов — Белград, до Ив. Драсов — Писек, 11 юли 1873 г. — ДА — Вн, ф. 690 к (И. Д.), оп. 2, а. е. 53, л. 5–6.

¹⁷ Свобода, I, 11, 18 януари 1870, с. 88.

¹⁸ Свобода, I, 14, 5 февруари 1870, с. 112.

¹⁹ Свобода, I, 23, 10 април 1870, с. 184.

²⁰ Свобода, I, 31, 19 юни 1870, с. 228; 41, 7 септември 1870, с. 328.

²¹ Свобода, I, 22, 3 април 1870, с. 176.

²² Свобода, I, 10, 8 януари 1870, с. 80.

²³ Свобода, I, 36, 30 юли 1870, с. 288; 41, 7 септември 1870, с. 328.

²⁴ Свобода, I, 25, 30 април 1870, с. 200.

²⁵ Свобода, II, 2, 11 януари 1871, с. 16.

²⁶ Свобода, II, 40, 18 март 1872, с. 320.

²⁷ Свобода, II, 40, 18 март 1872, с. 320.

²⁸ Свобода, II, 39, 12 март 1872, с. 312; 42, 1 април 1872, с. 336; 45, 22 април 1872, с. 361; 48, 13 май 1872, с. 389.

Н.²⁹ и С.³⁰ от Браила, на И. от З[имнич]³¹, на Д. Н. Врачански и В. Тулномбаков от Галац³². През третата годишнина са отхвърлени два материала от Браила³³, един на Х. от Олтеница³⁴ и три от Болград (на И. Р. и Н.)³⁵ и два от Галац³⁶, а през четвъртата — пет от Браила (на П., И. и Н.)³⁷.

Особено внимание заслужават цариградските кореспонденти на Каравелов. Още повече, че броят на цариградските дописки на страниците на вестника нараства прогресивно и в абсолютен, и в относителен смисъл — 41(22,78%) през I, 54 (38,5%) през II, 53 (43,08%) през III, 53 (42,74%) през IV годишнина. Анализът на съдържанието им обаче показва, че голяма част от тях са съставяни в редакцията въз основа на публикации в други издания — практика, добре усвоена от Каравелов още в Русия и прилагана и по отношение на други материали. Може да се каже, че това важи особено за последната IV годишнина на вестника. Компилативният характер на значителен брой от цариградските кореспонденции в същото време не изключва наличието на кореспонденти в османската столица. В архива на Каравелов е запазено едно-единствено писмо от цариградски дописник. На 7 май 1873 Иван С. Кълев — Цариград, му изпраща за публикуване във в. „Независимост“ стихотворението *Народът ни*, в което рисува тежката съдба на българите и необходимостта от революционни действия за освобождение³⁸. Каравелов не публикува стихотворението, но отговаря на автора му по повод обвиненията в просръбска ориентация в рубриката „От редакцията“³⁹. Същият Кълев по-късно изпраща материали и до списание „Знание“⁴⁰. В своите спомени сътрудничеството

²⁹ Свобода, II, 28, 25 декември 1871, с. 224.

³⁰ Свобода, II, 45, 22 април 1872, с. 361.

³¹ Свобода, II, 6, 6 февруари 1871, с. 48.

³² Свобода, II, 42, 1 април 1872, с. 336.

³³ Независимост, III, 26, 17 март 1873, с. 208; 35, 19 май 1873, с. 280.

³⁴ Независимост, III, 37, 2 юни 1873, с. 297.

³⁵ Свобода, III, 2, 8 юли 1872, с. 16; 7, 12 август 1872, с. 56; Независимост, III, 34, 12 май 1873, с. 272.

³⁶ Свобода, III, 18, 28 октомври 1872, с. 144; 21, 18 ноември 1872, с. 168.

³⁷ Независимост, IV, 31, 18 май 1874, с. 252; 37, 29 юни 1874, с. 304; 39, 13 юли 1874, с. 320; 47, 7 септември 1874, с. 384; 51, 5 октомври 1874, с. 416.

³⁸ НБКМ—БИА, ф. 2/Л. К./, а. е. 19, л. 1—2.

³⁹ Вж. в писмото на Кълев: „Г. Редакторе, много би ма задължили ако би ма научили, че подир като са пагази турската пандера; на пиротското кале български ли или сръбски пряпорец ще да пободем? Отговорети ми моля в една от тези три речи: Български и сръбски илити неznam“. (Пак там) и отговора на Каравелов: „Г-ну И. К. в Цариград. Ние обичаме и сърбите, и русите, и другите славянски племена само затова, защото обичаме себе си, т. е. защото обичаме своята народност и своето славянско произхождение: но това не ви дава право да заключавате, че ние ще да допуснем когото и да е било да забие своето знаме на Трапезица в Търново, над солунското кале и над дебърските планини“. — Независимост, III, 34, 12 май 1873, с. 272.

⁴⁰ Името Иван Кълев се среща и на страниците на в. „Напредък“ (бр. 12 от 19 октомври 1874 г., с. 46), където копривщенското ученическо дружество „Зора“ му изказва благодарност за подареното течение от вестника. Много е вероятно Иван Кълев и администраторът на в. „Напредък“ Иван Калев (вж. **Бобчев, С. Ив. Найденов** — неговът 17-дневен затвор в Цариград. — В: Казанлък в миналото и днес. Т. 1, 1912) да са едно и също лице.

си в Каравеловите издания потвърждава и Стефан Бобчев⁴¹. Че Бобчев е дописник на Каравелов, е сигурен и Иван Найденов⁴². Според собствените му спомени кореспондент на „Свобода“ и „Независимост“ бил и управителят на книжарницата на дружество „Промишление“ Иван Говедаров⁴³. Най-вероятно обаче през първата годишнина на вестника за някои от цариградските кореспонденции (особено тези за турските шпиони) се е използвала като основа шифрованата информация, която изпращал Теофан Райнов от Цариград⁴⁴. Към подобно тълкуване навежда и споменатото в спомените на Ив. Кършовски (до когото била адресирана и голяма част от цариградската тайна поща), че материалите с астероним Лъв са негово дело. Съвпадението между някои знаци, с които са подписани дописки от Търново и Цариград⁴⁵, не изключва за в. „Независимост“ да е писал от Цариград и Филип Симидов⁴⁶. Наличието на кореспонденти в Цариград се потвърждава и от рубриката „От редакцията“. На 3 април 1870 г. той съобщава на „нашия кореспондент в Цариград“, че писмото му, изпратено през Одеса, се е изгубило⁴⁷; на 30 април с. г. в бележка до Н. Н. отново изказва безпокойство, че писмата се губят и могат да попаднат в ръцете на Арнаудов и сие⁴⁸; на 19 юни поздравява И. за намерението му да им изпраща материали всяка седмица⁴⁹; на 2 септември уверява Н. Н., че редакцията никога няма да разкрие името му⁵⁰; на 21 октомври настоява Н. да изпрати по-скоро обещаната информация⁵¹. Обръщенията към цариградските дописници се увеличават през II годишнина на вестника. В бр. 11, 12⁵² „нашият цариградски кореспондент“ се инструктира да изпраща писмата си по стария път, тъй като

⁴¹ НБКМ—БИА, ф. 255, ПД 5892.

⁴² НБКМ—БИА, ф. 112, а. е. 97, л. 94-95.

⁴³ **Говедаров, Ив.** Копривщица в свързка с духовното ни и политическо Възраждане. Пловдив, 1921, с. 52. Говедаров потвърждава и сътрудничеството на С. Бобчев. — Пак там, с. 19.

⁴⁴ За шифрованата кореспонденция с подпис „Жулвекур“ вж. у **Шарова, К.** Към историята на българското освободително движение през 1869 г. — Сборник в чест на проф. д-р Хр. Гандев. С., 1985, 195—224; **Същата.** Една външнополитическа акция на БРЦК през 1870 г. в защита независимостта на българското революционно движение. — ИДА, 1990, 60, с. 15.

⁴⁵ Вж. дописките от Търново в „Свобода“, II, 44, 15 април 1872; 47, 6 май 1872 и дописката от Цариград в „Независимост“, IV, 14, 19 януари 1874 г.

⁴⁶ Според Ив. Говедаров Филип Симидов дошъл като учител в Айналъ чешме с препоръката на П. Славейков и с основна цел — революционна пропаганда. През втората половина на 1873 г. Симидов участвал заедно със Ст. Стамболов, П. Бобеков, Т. Каблешков и банкера Петър Шулев от Копривщица в тайно събрание в училището във Вланга, на което било решено да се засили пропагандата чрез поповете и учителите за по-скорошно въстание в България. — **Ив. Говедаров.** Пос. съч., 45—46. На 1 септември 1874 г. в писмо до Н. Обретенов — Русе, Филип Симидов предава: „Поздравете кога пишете бай К[аравелов] в Б[укурещ].“ НБКМ—БИА, ф. 122 (Н. О.), ПВ111.

⁴⁷ Свобода, I, 22, 3 април 1870, с. 176.

⁴⁸ Свобода, I, 25, 30 април 1870, с. 200.

⁴⁹ Свобода, I, 31, 19 юни 1870, с. 248.

⁵⁰ Свобода, I, 40, 2 септември 1870, с. 320.

⁵¹ Свобода, I, 47, 21 октомври 1870, с. 376.

⁵² Свобода, II, 11, 13 март 1871, с. 88; 12, 20 март 1871, с. 96.

закъсняват; в три съобщения до Н. (бр. 17, 20, 26) се обяснява да не пише с цифри и да използва стария адрес и се отправят конкретни искания за информация за хода на църковния събор и С.⁵³, в две бележки към П. Б. се приема една от изпратените дописки и се отхвърля другата⁵⁴, в две други обръщения към ? дописникът се укорява, че мълчи и че писмата му се губят⁵⁵, докато от ?? се изисква да съобщи по по-подробно за действията на Г. Кръстевич⁵⁶, а Н. Н.⁵⁷ и Н. П.⁵⁸ се окуражават да пращат по-често материали, дописките на Г.⁵⁹, К.⁶⁰, П.⁶¹, И.П.⁶² пък се отхвърлят изцяло поради разминаване с програмата на вестника. През третата годишнина са отправени 5 бележки до ? с молба за конкретни информации по църковния въпрос и идеята на българите за откриване на висше училище⁶³, 1 до П. отново с молба за сведения⁶⁴, 1 до И. П. с искане да пише до стария адрес⁶⁵, 1 до ?? с отказ да се помести дописката му⁶⁶, 1 до Н. относно идеята за изграждане на българска църква в Солун⁶⁷ и 1 до О. по повод изгубването на едно от писмата му⁶⁸. Реалното намаляване на получаваната от Цариград директна информация ясно личи в обръщенията през IV година. Седем от обръщенията тогава са отправени до ? и се отнасят до загубването на едно от писмата на кореспондента⁶⁹, 4 пак до него са с искане за конкретни сведения⁷⁰, 2 с отказ за публикуване на дописките⁷¹ и само 2 до ?? с информация, че дописката му е поместена във вестника⁷² и с настояване да пише по-често⁷³.

Поради липса на достатъчно документи особено трудно е установяването и на авторството на дописките, изпратените от кореспондентите в Белград, Загреб, Нови Сад, Черна гора или, ако използваме Каравело-

⁵³ Свобода, II, 17, 4 октомври 1871, с. 136; 20, 31 октомври 1871, с. 160; 26, 10 декември 1871, с. 160.

⁵⁴ Свобода, II, 15, 10 април 1871, с. 120; 20, 31 октомври 1871, с. 160.

⁵⁵ Свобода, II, 38, 4 март 1872, с. 304; 42, 1 април 1872, с. 336.

⁵⁶ Свобода, II, 35, 12 февруари 1872, с. 280.

⁵⁷ Свобода, II, 19, 21 октомври 1871, с. 152.

⁵⁸ Свобода, II, 16, 17 април 1871, с. 152.

⁵⁹ Свобода, II, 22, 13 ноември 1871, с. 176.

⁶⁰ Свобода, II, 44, 15 април 1872, с. 354.

⁶¹ Свобода, II, 46, 29 април 1872, с. 370.

⁶² Свобода, II, 47, 6 май 1872, с. 380.

⁶³ Свобода, III, 17, 20 октомври 1872, с. 136; 18, 28 октомври 1872, с. 144; 20, 11 ноември 1872, с. 160; Независимост, III, 31, 21 април 1873; 39, 16 юни 1873, с. 313.

⁶⁴ Свобода, III, 1, 2 юли 1872, с. 8; 5, 29 юли 1872, с. 40.

⁶⁵ Независимост, III, 24, 3 март 1872, с. 192.

⁶⁶ Свобода, III, 13, 23 септември 1872, с. 104.

⁶⁷ Независимост, III, 25, 10 март 1873, с. 100.

⁶⁸ Независимост, III, 31, 21 април 1873, с. 248.

⁶⁹ Независимост, IV, 2, 27 октомври 1873, с. 16.

⁷⁰ Независимост, IV, 16, 2 февруари 1874, с. 132; 21, 9 март 1874, с. 172; 29, 4 май 1874, с. 236; 44, 17 август 1874, с. 360.

⁷¹ Независимост, IV, 11, 29 декември 1873, с. 92; 45, 24 август 1874, с. 368.

⁷² Независимост, IV, 31, 18 май 1874, с. 252.

⁷³ Независимост, IV, 14, 19 януари 1874, с. 116.

вата терминология — от южнославянските земи⁷⁴. Все пак въз основа на опосредствани данни биха могли да се направят някои предположения. Инициалите М. М-ч и уточнението „Далматинец“ към дописката в бр. 37 „На черноморския бряг, 15 Юния 1870 г.“ вероятно документират първите връзки на Л. Каравелов с Марко Маринович, по това време студент в Одеския университет⁷⁵. Кореспонденцията от Пеща с подпис Л. А. Т-ч пък вероятно принадлежи на бъдещия редактор на в. „Глас црногорца“ Лазар Томанович, тогава студент по право в Будапеща и автор на голяма част от материалите за далматинското въстание, помествани във в. „Застава“⁷⁶. Освен на рецензията за „Битка Косовопољска“ Настас Петрович вероятно е автор и на дописката, публикувана в бр. 37 от 1871/1872 г.⁷⁷ Двете дописки, адресирани — първата от о. Корфу, а втората „От Албанската граница“, публикувани в бр. 48 през 1870 г. и подписани с инициали П. У-ц и П. У., принадлежат на Петър Узелац⁷⁸. Негова е и кореспонденцията „От Черногорската граница“ в бр. 13 от следващата година, подписана с инициал У.⁷⁹ От съдържанието на дописките от юж-

⁷⁴ Дж. Игнятович например приема, че Каравелов имал десетина дописници и сътрудници само в Белград. (Игнятович, Дж. Любен Каравелов и сръбското общество..., с. 202), но ако да се доверим на инициалите, с които са подписани дописките, белградските кореспонденти са девет. Останалите сръбски автори са крайно предпазливи в това отношение. — вж. например **Тешић-Насковска, Е.** Српска штампа у „Свободи“ и „Независимости“ (1869—1874). — Светозар Марковић и Љубен Каравелов у контексту словенске књижевности и културе. Зборник радова. Одг. уредници Н. Тасић, М. Матицки. Београд, 1992, 203—219.

⁷⁵ За М. Маринович и връзките му с Каравелов вж. **Мирчева, К.** Любен Каравелов—Александър Нарешкин и освободителното дело на южните славяни — 1877—1878 г. — Исторически преглед, 1994—95, № 3, 133—147.

⁷⁶ Био-библиографски податаци за Лазару Томановићу. — Светозар Марковић и реални правац у књижевности. Избрани критични радови. Нови Сад — Београд, 1987, 605—609. Че този материал е дело на Лазар Томанович, приема и **Дж. Игнятович.** Любен Каравелов и сръбското общество..., 202—203.

⁷⁷ Свобода, II, 37, 26 февруари 1872 г., подписана с инициали Н. П.

⁷⁸ Петър Узелац, бивш секретар на войводата Лука Вукалович, през тази и следващата година публикува много материали, включително за България, дейността на БРЦК и Каравелов във в. „Застава“ (вж. **Игнятович, Дж.** Любен Каравелов и сръбското общество..., с. 213, 219, 220, 225, 231, 232, 242). От лятото на 1869 г. той е в постоянна връзка с М. Хитров (ЦГИА—Москва, ф. 730, оп. 1, ед. хр. 4116, л. 79—84, 101—102, 103—105, 110—111, 143—145 и др.) и Н. П. Игнатиев (ЦГИА—Москва, ф. 730, оп. 1, ед. хр. 4034, л. 1—574), които подробно информира за дейността на различни радикално настроени среди сред балканците и срещите си с тях. От запазените доклади до Игнатиев може да се установи, че през септември—октомври Узелац бил на о. Корфу. — ЦГИА—Москва, ф. 730, оп. 1, ед. хр. 4034, л. 1—4.

⁷⁹ Свобода, II, 13, 27 март 1871 г. Както е известно, точно по това време П. Узелац минава през Букурещ на път за Москва и получава от Каравелов писмо за Нил Попов (МД. ПЛК, № 153, 592). За отношенията на Л. Каравелов с П. Узелац от това време вж. **К. Шарова.** ОРНП, № 36, 88—89. Че Каравелов не споделял много от оценките на Узелац и имал резерви към него, а може би и подозирал за връзките му с Игнатиев, свидетелства и репликата към „Г-ну П...в?“, публикувана в бр. 15 от 10 април 1871 г. (с. 120). Повод за нея е дописката на Узелац „С бугарске границе“ в бр. 35 на в. „Застава“ (за авторството вж. **Игнятович, Дж.** Любен Каравелов и сръбското общество..., с. 225): „Кажете ни от чисто сърце, защо вие сте написали тая дописка? — Не да похвалите Россия и г. Игнатиева ли? Ние не можем да ви запретим да съчувствате или не на едно или друго; но имаме барем право да ви помолим

нославянските земи обаче може да се установи, че част от тях се изпращат от българи. Например българин е вероятно авторът на дописката от Сремски Карловци през първата годишнина⁸⁰. Подписът „П...в“ насочва и към вероятния автор Георги Първанов, брат на Никола Първанов, по това време учител в Сърбия⁸¹.

Материали за вестника Каравелов получава и от българските ученици в Табор и Прага. Още през февруари 1870 г. някой от тамошните ученици, скрит зад инициалите A.V.Z., предлага да стане дописник на „Свобода“⁸². Не е изключено зад тези инициали да стои Андрей В. Зехирев, който подписва едно по-късно съобщение в чешкия печат за издаването на първия брой на в. „Начало“ — в чешкия вестник „Светозор“⁸³. Възможно е и някои от групата русенци, учещи в земеделското училище в града, да са поддържали връзки с Каравелов. Кореспонденцията им с Н. Обретенов от този период свидетелства за живия им интерес към българските дела и радикалните им настроения по националния въпрос⁸⁴. Информацията от Чехия нараства особено след възобновяването на вестника под името „Независимост“, времето, в което Каравелов поддържа усилена кореспонденция с Иван Драсов⁸⁵. На Драсов вероятно принадлежи информацията за новите произведения на Густав Раш⁸⁶ върху Османската империя, честването на юбилея на Юнгман⁸⁷ и някои от местните политически новини.

Съществували и други по-опосредствани начини за доставяне на информация за изданието. Иван Кършовски обяснява в спомените си, че материалите, означени със знак „Лъв“ в Каравеловия вестник, са писани

да ни избавите от своите съвети и съжаления. Повярвайте, че 12,000,000 турски и 16,000,000 австрийски славяне десет пъти повече разбират що им трябва и от кого тие трябва да очакват съчувствие и поддръжка, нежели вие. Ние са съгласяваме с вазе, че Россия е велика земя, и г. Игнатиев е велик човек; но нам от това не ни е ни по-топло, ни по-студено. Вярвайте ни, че който си има брада, той ще си купи и гребен. Сяко нещо си има граници; а сяка извънредна похвала не е нищо повече, освен пристрастие и лест. Похвалете човека веднъж, похвалете го два, и стига вече, хорошего понемножко.“

⁸⁰ Свобода, I, 17, 26 февруари 1870.

⁸¹ За Г. Първанов вж. у **Жечев, Н.** Някои данни за българските ученически дружества през Възраждането. — ИИБЛв, кн. 3, 1958, 296—297 и **Игъатовић.** Школовање бугара у Србији 1830—1878. — Историјски гласник, 1972, с. 2, 78. За връзките на Л. Каравелов с Г. Първанов свидетелства и публикуваното съобщение за смъртта му — препечатка от в. „Единство“ — вж. в „Книжевни известия“, Независимост, III, с. 45.

⁸² Свобода, I, 17, 26 февруари 1870, с. 120.

⁸³ **Урбан, З.** Отношението към личността и литературното творчество на Любен Каравелов в Чехия (60-те–80-те години на XIX в.). — В: Любен Каравелов. Сб. по случай 150 години от рождението му. С., 1990, с. 219. Сведенията за Зехирев са изключително оскъдни. Известно е само, че през 1876 г. завършва Педагогическото училище в Кенигретц, Чехия с подкрепата на Маринчо Бенли. — БВИ, с. 253.

⁸⁴ Вж. някои от публикуваните писма у **Обретенов, Н.** Спомени..., 114—129.

⁸⁵ На кореспонденцията Драсов—Каравелов и евентуалните материали, изпратени от него и други кореспонденти в Чехия, се спира обстойно **В. Бехиньова.** Чешкият въпрос в Каравеловите вестници „Свобода“ и „Независимост“..., 164—171.

⁸⁶ Независимост, III, 29, 7 април 1873, с. 231.

⁸⁷ Независимост, III, 39, 16 юли 1873, с. 312.

от него въз основа на получени от други места сведения⁸⁸. Случаят Кършовски, който освен под собствените си инициали публикува под посочения астероним и кореспонденции от Цариград, Русе и Кортин, не е изключение в практиката на „Свобода/Независимост“⁸⁹. Дописките от Свищов през 1869/70 г. всъщност са дело на Иван Алексеев от Зимнич⁹⁰. Автор на кореспонденциите от Никопол пък е Данаил Попов⁹¹, а един от материалите от София през 1874 г., отнасящ се до Пирдоп, е изпратен от пребиваващия по това време в Румъния бивш пирдопски учител Александър Груев⁹². Видинските дописки през първата година също се пишат от Калафат⁹³. Известната дописка за Арабаконашкия обир, поместена в бр. 23 (или бр. 1 на „Независимост“), пък е писана от П. Хитов въз основа на сведенията на успелия да се прехвърли в Сърбия член на Софийския комитет йеромонах Генадий. Публикувана в същия брой кореспонденция от Дебър също е предадена на Каравелов от войводата⁹⁴. Няколко други материала, запазени в архива на Хитов, позволяват да се допусне, че чрез него били изпращани и други сведения за вестника⁹⁵. Сложните пътища за набиране на информация за Каравеловото издание показва и бележка на Ат. Попхинов в писмо до брат му Данаил Попов, септември 1874 г. По молба на х. Станю той настоява във в. „Независимост“ да се публикува съобщение за туркофилски настроения в Тетевен⁹⁶. Чрез Данаил Попов, изглежда, изпращали информацията за неразбориите в габровските пансиони и учениците от Габровската гимназия⁹⁷. Като източник на информация за България била използвана и кореспонденцията на Иван Драсов⁹⁸. Изглежда, че след 1873 г.⁹⁹ голяма част от

⁸⁸ НБКМ—БИА, ф. 555, а. е. 1, л. 6—7.

⁸⁹ Под астеронима Лъв са публикувани през 1869/70 г. — 16 дописки от Цариград, 1 от Кортин и 1 от Русе, през 1871/72 г. — 8 от Цариград и през 1872/73 г. — 1 пак от Цариград. Тези сведения обясняват и написаното от Каравелов до Кършовски на 21 юли 1873 г.: „От България като че няма ни бело, ни черно, та нищо не писа за вестника“. — ПЛК, II, № 203, с. 529.

⁹⁰ Сравни дописките, публикувани от Свищов и Зимнич в Св., I, 31, 20 юни 1870, 244—245 и 32, 27 юни 1870, 252—253 и обясненията на автора им.

⁹¹ Сравни Независимост, IV, 25, 6 апр. 1874 г. и НБКМ—БИА, ф. 88, а. е. 9, л. 18, където в бележка Д. Попов пише: „На 26 март писах Каравелову да ги публикува новозаточените.

⁹² НБКМ—БИА, ф. 179, а. е. 4, л. 87—88.

⁹³ Вж. обръщенията към кореспондентите в рубриката „От редакцията“ към И. М. (вероятно Иван Младенов — спомоществовател на драмата „Хаджи Димитър Ясенев“ и „Детска библиотека“ № 2) — Свобода, I, 30, С. (вероятно настоятелят на вестника Киро Савович) — Свобода, I, 39 и Б. — Свобода, I, 31.

⁹⁴ НБКМ—БИА, ф. 87, ПА 8404б.

⁹⁵ НБКМ—БИА, ф. 87, ПА 8404в.

⁹⁶ НБКМ—БИА, ф. 88, а. е. 9, л. 26.

⁹⁷ Вж. Независимост, IV, 33, 1 юни 1874, с. 268.

⁹⁸ Сравни информацията в рубриката „Български известия“ (Независимост, III, 9 юни 1873 г., с. 301) за предателството на Левски и писмото на Ив. Драсов до Д. Попов от 2 юни 1873 г. (ДА—Вн, ф. 690к, оп. 2, а. е. 52, л. 32—33).

⁹⁹ Киряк Цанков, който вероятно преди това правел извадките от немската преса, от 1873 г. бил учител в Болгарската гимназия и това наложило Каравелов да търси други помощници за извлеченията от немската преса.

информацията от немските вестници за рубриката „Най-нови известия“ също ще да се е получавала чрез българските ученици в Чехия¹⁰⁰. Сведения за „Най-нови известия“ изпраща и Йордан Вълчев от Манчестър¹⁰¹. През четвъртата годишнина вестникът получава информация и от българските ученици в Загреб¹⁰². За публикуваните дописки от Йерусалим през III годишнина посредници Д. Паничков¹⁰³.

Независимо откъде пристигали обаче, дописките минавали през съществена редакция в кухнята на „Свобода/Независимост“. Известна представа за този подход дава обръщението към г. Н. от Търново в рубриката „Отговори от редакцията“: „Вашата статия под заглавие „Днешното народно мнение в България“ ни са хареса твърде много, но в някой случай са не съгласява с нашите начала. Ако ни позволите да исправиме тия места, то статията ви ще бъде напечатана, ако ли не, то тя ще бъде изгорена. Чакаме отговор.“ — пише Каравелов¹⁰⁴. Претърпелият явно коренна промяна материал излязъл в първия брой на втората годишнина на „Свобода“. Дистанцията от месец и половина между времето на публикуване на бележката и отпечатването на статията във вестника, както и документално потвърденото съществуване на кореспондент в Търново, дават възможност за по-реална преценка на предполагаемите мистификации около материалите с подписи от България. Може да се допусне, че в основата на тези по същество Каравелови авторски статии стоели действителни писма, дописки или пък споделени пред него мисли, изказани от дейци от страната. Коренното преработване на тези материали се налагало не само от литературната възискателност на редактора, но и от необходимостта да се оформят в съответстващ на идеите на БРЦК политически вид най-често разхвърляните и твърде емоционални писания на не особено грамотните дейци от страната. В други случаи части от дописки, изпратени от едно селище, били включвани в дописки, поместени от друго място¹⁰⁵. Най-общо, манипулираните кореспонденции могат да се оформят в няколко групи: дописки-

¹⁰⁰ Вж. молбите в писмата на Каравелов до Драсов (МД ПЛК, I, № 168, 602), както и писмата на самия Драсов до ЧРК–Табор, 19/13 март 1873 (ДА–Вн, ф. 690К (И. Д.), оп. 2, а. е. 25, л. 10–11.) и до членовете на ЧРК — Прага русенците Ив. Данев и К. Кутинчев от 24 март 1873 г. (ДА–Вн, ф. 690К (И. Д.), оп. 1, а. е. 21, л. 1–2. Публ. ИДА, 10, 1965, № 7, 95–96) „да пишат и превеждат статии от чешкия и немския печат и ги изпращат до вестника [„Независимост“]“.

¹⁰¹ Независимост, IV, 5, 17 ноември 1873, с. 40.

¹⁰² За връзките и кореспонденцията на Каравелов с учениците там вж. Писмо от П. Н. Икономов — Загреб до П. Хитов — Белград, 17/30 септември 1874. — НБКМ–БИА, ф. 87, ПА9017.

¹⁰³ Към подобно заключение насочва запазенят в архива на Каравелов ръкопис „Животът на Хаджи Симеона“, придружен с писмо и указания от Паничков, че това е материал за вестника, изпратен му от ученика в богословското училище при Кръст манастир Трифон х. Симеонов. — НБКМ–БИА, ф. 2, а. е. 19, л. 3–8.

¹⁰⁴ Св. I, 49, 11 ноем. 1870, 392.

¹⁰⁵ Както отбелязват съставителите на „Из архива на Любен Каравелов“ (С., 1964, с. 11), част от запазената в оригинал дописка на Ф. Симидов „Убитото момиче“ е включена в публикуваната в бр. 29 от 2 юни 1870 г. на „Свобода“ кореспонденция от Русе.

компиляции — написани въз основа на популярни актуални факти, използвани най-често за изказване на личното мнение на редактора по конкретния проблем¹⁰⁶; дописки-фикции, в които важни са не фактите, те могат и да липсват, а споделените важни идеи, които съзнателно се излагат от името на конкретна социална група¹⁰⁷; дописки-мистификации¹⁰⁸, когато имената на авторите и местата, откъдето са изпратили дописките си, съзнателно се подменят в редакцията.

Анализът на поместените в „Свобода/Независимост“ материали и приведените дотук документални и други данни за реалните сътрудници на вестника дават основание за заключение, че действителната картина на сътрудниците на изданието е доста по-тясна географски от въобразената географска карта, очертаваща се чрез публикациите. Въпреки че вестникът има свои собствени сътрудници в Русе, Пловдив, Търново, Стара Загора, Шумен, пресилено би било твърдението, че „Свобода/Независимост“ успява да изгради устойчива кореспондентска мрежа в страната. С изключение на Русе и Пловдив материалите от другите селища, дори от тези, в които били изградени подразделения на БРЦК, постъпват спорадично. С течение на годините намалява и броят на публикациите, изпращани от българските емигранти в Румъния, Сърбия и Средна Европа. Тази тенденция обаче е и съзнателно търсена от редактора, който се стреми все повече да ориентира вестника към вътрешните българи. От особено значение за концепцията на редакцията е постоянното присъствие на дописки от столицата на империята — Цариград — ето защо те най-често са и обект на компилация.

Като разполага и разпръсква топографски различия по произход текстовете на страниците на изданието си, Каравелов рисува във въображението на потенциалните си читатели една географска карта, която гради нови връзки и насърчава привързаността към споделените на страниците на вестника идеи. Фактът, че авторството е прикрито зад инициали и различни знаци-подписи, препотвърждава така характерната за нацията анонимност в общността. Дописки, написани от реални лица, дописки-компиляции, фикции и мистификации се сливат в едно цяло и

¹⁰⁶ Към тази група принадлежат значителна част от цариградските кореспонденции. Вж. например в Цариград, 10 Януария. - Свобода, II, 5, 3 януари 1871, 37-38, която по-скоро може да се отнесе към фейлетоните „Знаеш ли ти кои сме“, отколкото към кореспонденциите.

¹⁰⁷ Друга не малка група от цариградските дописки могат да илюстрират този тип манипулиране. Вж. например в Цариград, 28 юлия. — Свобода, III, 6, 5 август 1872, с. 45, която представлява критика на отворените писма на П.Р. Славейков до екзарх Антим I и митрополит Григорий Доростоло-Червенски — Македония, VI, бр. 16, 11 юли 1872 и ред. притурка 15 от същата дата.

¹⁰⁸ От този тип е цитираната вече дописка от П. Хитов по повод разкритията след Арабаконашкия обир или дописката с критика на условията в Южнославянския пансион в Николаев, публ. в бр. 41 на „Независимост“ от 30 юни 1873 г. и подписана с инициал О. Според опровержението на бившите възпитаници на пансиона обаче дописката е дело на М. Греков — Южнославянският пансион и неговите недоброжелатели. Подп. Спб, 8 окт. 1873, Г. Кирков, К. Палаузов, И. Похитонов, Г. Белов, И. Константинов. — Право, VIII, бр. 34 от 2 ноем. 1873, с. 3-4.

чрез страниците на вестника поражда у читателите съзнание за общност и споделеност на идеи. Така границите между въобразено и реално се размиват и рисуват във въображението една географска карта, в капана на която за жалост често попада не само възрожденският читател, но понякога и нашего брата изследователя. Защото, ако четем Каравеловите вестници без отстранение, рискуваме да пропуснем да се докоснем до един от механизмите, по които се е въобразявала въобразената общност българска нация.